

● СУНУШ...

Марат Султанов, Улуттук банктын Юридикалык башкармалыгынын башчысы:

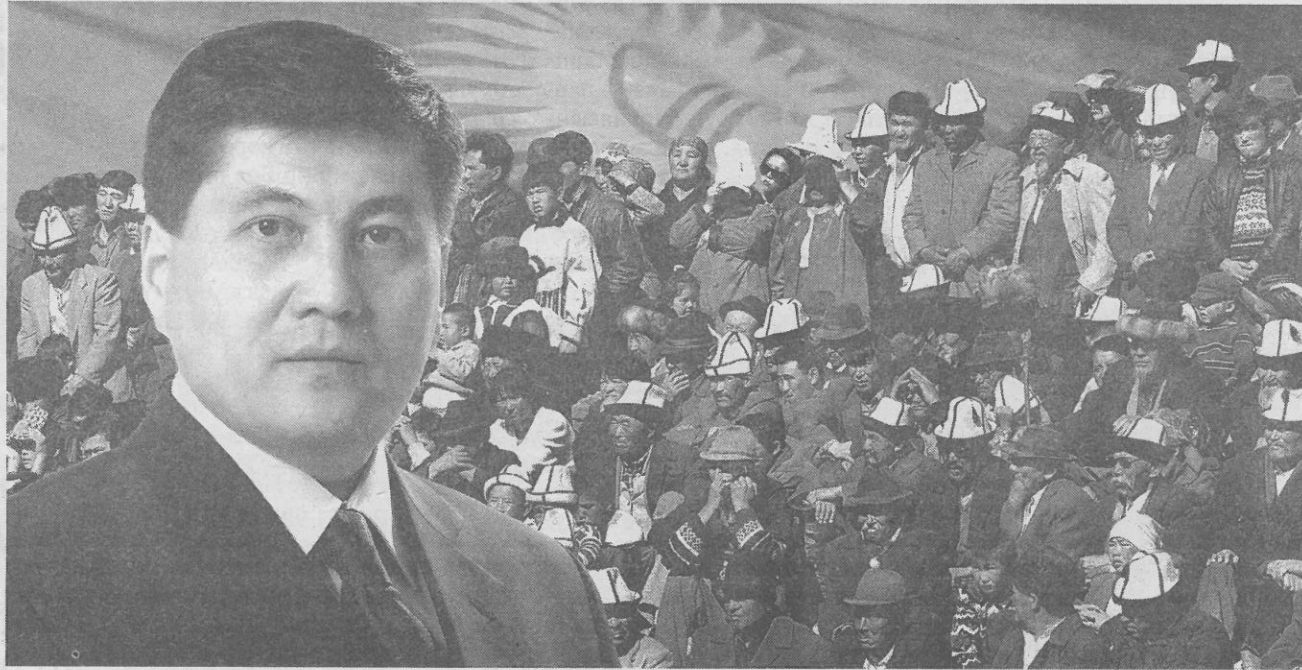
"СОТТОРДУ ТАНДОО КЕҢЕШИ СОТ СИСТЕМАСЫ ҮЧҮН КЕРЕГИ ЖОК"

- Марат мырза, алгач окурмандарга өзүңүз жана кичи айылыңыз тууралуу айтып берсеңиз?

- Мен өзүм 1966-жылы Чүй облусунун Москва районунун Беловодск айылында туулгам. Бирок, ата-бабабыздын айылы Кемин районунун тоо түбүндөгү Борду деген чакан айылы. Бүгүнкү күнү айылыбыздан айтылуу комузчу, СССРдин эл артисти Самара Токтакунова, Кыргыз эл акыны Майрамкан Абылкасымова жана айыл чарба багыты боюнча белгилүү адис, учурда ЖКнын депутаты Эсенгул Исаков, узак жыл жооптуу кызматтарда иштеген, азыр Кыргыз-Славян университетинде профессор агайбыз Исаков Күмөн сыяктуу инсандар чыккан. Албетте, бул адамдар менен биз сыймыктанарбыз. Өзүмдүн атам Султанов Сейитбай да белгилүү инсан. Ал 40 жыл сот тармагында үзгүлтүксүз иштеп, КРнын Эмгек сиңирген юристи, "Даңк" медалынын ээси. Ал Москва райондук сотунда иштеп турганда, мен жарык дүйнөгө келиптим, андыктан туулган айылым катары паспортума Беловодск жазылып калган. Кийин Жети-Өгүз районунун сотунун төрагасы болду, Жогорку сотто судьясы болуп турганда, Талас облустук соту ачылып, атама ишенич көрсөтүлүп, ал жакка жөнөтүлгөн соң аталган облустук сотту түзүп, 10 жыл иштеди. Пенсияга чыкканга чейин Кант шаарында райондук соттун төрагасы болуп турду. Учурда ардактуу эс алууда, республикабыздын ардактуу пенсионери. Ал эми апам болсо Кеминдин Жаңы-Алыш деген айылынан эле. Ал дагы узак жыл мектепте мугалим болуп эмгектенген. Тилекке каршы, мындай 5 жыл мурун көзү өтүп кетти. Апам иштеген мектепте биз да окуп калдык. Мугалимдин баласы болгон соң, бейбаш кылуу, жаман окуу деген оюбузда болгон жок. Кыскасы, кичинебизден активист болуп, жакшы окудук.

- Демек, сиз ата жолун жолдоп, юрист кесибин тандап алган экенсиңиз да?

- Туура, окууну бүткөндө мен үчүн кесип тандоо кыйынга турган жок. Кичинемден эле атам сыяктуу сот болууну максат кылчумун. Айтмакчы, 1984-жылы аскерге 100 бала менен бирге кетип, 2 жыл кызмат кылып, ошол жерден 100 баланын ичинен мага ишенич көрсөтүлүп партияга өтүп келген болчумун. 1990-жылы улуттук университеттин юридикалык факультетин аяктаган соң, 10 жыл сот системасында, анын ичинде Биринчи

май жана Бишкек шаардык сотунун төрагасы болуп кызмат кылдым. 7 жыл Президенттик администрацияда иштедим. Кийин АРИСте да 3 жыл жетекчинин орун басары болуп иштеген соң, Борбордук шайлоо комиссиясында аппарат жетекчи болуп 2 жылдай иштедим. Акыркы 2 жылдан бери Улуттук банктын юридикалык башкармалыгын жетектеп келатам.

- Кесибизге байланыштуу суроолорду берейин. Адис катары айтсаңыз, Кыргызстандын юристтеринин эл аралык аренада кадыр-баркы талапка жооп береби?

- Чындыкты айтышыбыз керек, бизде сөз жок татыктуу, өз ишин мыкты билген, эл аралык талаптарга жооп берген, өлкө ичинде кадыр-барктуу, күчтүү юристтерибиз абдан эле арбын. Мисалы, алардын сап башында "Бир Бол" партиясы менен шайлоого аттанып жатышкан Мыктыбек Абдылдаев, Чынара Жакупова, турат десем болот. Күчтүү юристтерди санай берсе, өтө эле көп. Жалпылап айтканда, Баш прокурор, Жогорку соттун төрагасы, облустук, райондук соттун төрагасы, судья болуп жүрүшкөн ондогон юристтердин билим деңгээлине, тажрыйбаларына эч ким шек келтире албайт. Анын үстүнө 1995-жылдардан тарта юристтин окуусун окуу бизде абдан эле модага айланып кетпедиби. Азыр көчөгө чыгып таш ыргытсаң бир юристтин башына тийиши толук мүмкүн. Маселен, гуманитардык окуу жайлар дагы юристтерди даярдаган учурлар болгон. "Бөдөнөнү сойсо да, касатчы сойсуң" дегендей юристтерди улуттук университетте, Юридикалык академияда, ИИМдин академиясында жана Ош

мамлекеттик университетинде даярдаса жетиштүү болоор эле деп ойлойм. Калган окуу жайлардагы юридикалык факультеттерди кыскартуу керек.

- Мыкты юристтерибиз ошончолук арбын болсо, анда эмне себептен сот тармагы начар абалда турат? Канча аракет кылынганы менен сот системасына жүргүзүлүп жаткан реформанын азырынча өз жемишин бербей жаткансыйт...

- Бул пикириңизге кошулбай коюуга болбос. Анткени, бүгүнкү күндө биздин жалпы укук коргоо тармагынын кризиси эмес, мамлекеттик кызматтын кризиси жүрүп жатпайбы. Акыркы он жылдын ичинде мамлекетибизде бир эмес, эки оор бийлик алмашуу жана тарыхта кара так катары калган Ош окуясы болду. Убагында көп жаңылыштыктарга да жол берилип кетти. Эми анын баарын акырындык менен оңдоп, жөнгө салуу маселеси колго алынып баштады. Буйруса, жыйынтыгы жаман эмес. Бир кадам артка кетсек, эки кадам алдыга кадам шилтөөгө ишенимдүү аракеттер көрүлүүдө. Бизде абдан прогрессивдүү мыйзамдар абдан көп. Керек болсо андай мыйзамдар кошуна мамлекеттерде жок. Бирок ошол жакшы мыйзамдарыбызды өз деңгээлинде

иштетүү маселеси жакшы жолго коюлбай жатат. Мына ушул маселеге да абдан көңүл буруп, катуу киришпесек болбойт.

Чынында сот реформасын талапка ылайык жүргүзүү жөнөкөй иш эмес, ал өтө татаал жана кылдаттыкты талап кылган оор иш. Бизде сот реформасын жүргүзүүнүн багыттары анчалык жакшы эмес болуп жатат. Жөнөкөй эле мисал катары айтсак биздин өлкөдө судьялар катуу талап, катуу шарттар менен шайланат. Демек, андай болсо аны кызматтан алуу андан да катуу, андан да оор болууга тийиш. Ошондо гана ар бир судья өзүнө, аткарган ишине толук кандуу ишеним менен мамиле кылмак. Тилекке каршы, мындай мамиле судьялар үчүн башынан эле болгон эмес, азыр да болгон жок. Мыкты делген, чынында эле татыктуу, тажрыйбалуу кадрлар Сотторду тандоо кеңешинен өтпөй калып жатпайбы. Алардын ордуна ортозар, билими аз, таанышы күчтүү, акчалуу адамдар тандалып жатканын көрүп жатабыз. Мындай көрүнүштөн улам сот системасы жакшы кадрлардан кур жалак калып, анын кесепетинен сот тармагынын иши абдан эле аксап, ал тургай эл арасындагы кадыры төмөндөгөн учурларга да жол берилүүдө. Мындай жагымсыз көрүнүштүн келип чыгышына,

же болбосо тереңдеп күчөшүгө Сот тандоо кеңешинин өзгөчө зор салымы бар экенин ачык айтууга убакыт жетти. Менимче, сотторду тандоо кеңеши сот системасы үчүн кереги жок. Эмне дегенде, ал орган түзүлгөндө эле туура эмес, мыйзамдарды бузуу менен иштегендиктен улам коомчулуктун, судьялардын ишенимине кире алган жок. Бул органдын тегерегинде болгон ызы-чууларды, талаш-тартыштарды эл жакшы билет. Кыскасы, өзүн-өзү актаган жок. Андыктан бул органды жоюп жиберип, жаңы судьяларды тандап алуу мүмкүнчүлүгүн судьялардын өзүнө беришибиз зарыл. Мисалы, биздин коңшу өлкөлөрдө ушул ыкма иштеп, өзүн-өзү актап, жакшы жемишин берип жатат.

- Сот реформасын ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кандай кадамдарга баруу керек деп ойлойсуз?

- Сот системасында жакшы реформа болсун десек, анда аны менен кошо жалпы укук коргоо органдарында да реформа болушу абзел. Милициянын иши, тергөөнүн сапаттуу болушу, прокуратуранын деңгээли жогору болушу – бул биринчи кезектеги маселе. Мунун менен катар эң башкысы сот системасынын өзүндө ар дайым стабилдүүлүк бекем орноп турушу керек. Ошондой эле, сот реформасына тоскоолдук жаратып жаткан көрүнүштөрдүн бири – бул каржы мүмкүнчүлүгүнүн тартыштыгы экенин жашырбашыбыз керек. Бул маселе да толугу менен эске алынууга тийиш. Тажрыйбалуу, таза судьялар өз ишинде канчалык узак иштесе, сотторго элдин ишеними ошончолук тереңдейт жана күчөйт деген ойдомун.

-Көп эле жооптуу кызматтарда иштептирсиңиз.

Райондун камчыга сап, тың жигити катары кичи мекениздин көйгөйлөрүн чечүүгө жардам берип жүрөсүзбү?

- Албетте, "Ааламга жол айылдан башталат" деген кеп бар эмеспи, анысыңарындай өз айылбызга, районго эле эмес, бүтүндөй республикага да колдон келген жардамыбызды аяган жокпуз. Айрыкча, АРИСте жетекчинин орун басары болуп турганымда өлкөнүн булуң-бурчун кыдырып, көптөгөн айылдарга социалдык объектилерди куруп, жол оңдоп, көпүрөлөрдү салдык. Анын ичинде Кеминдин айылдары үчүн дагы бир катар жакшы долбоорлорду ишке ашырууга салымымды коштум десем болот. Башка жардамдарды майдалап айтпай эле турайын. Шаарда жашап, шаарда жүргөнүбүз менен, сөөгүбүз баары бир айылдыкы да. Ошондуктан, кичи мекенге жардам берүү менин атуулдук милдеттеримдин бири десем болот.

- Көрүп, билип жатабыз. Сиз "Бир Бол" партиясы менен алдыдагы шайлоого катышканы жатыпсыз. Бул кадамыңыз да өзүңүз күйүп-бышып айтып жаткан сот системасын жакшыртууга багытталса керек. Же..

- Жалпы жонунан элдин жүгүн көтөрүү да. Сиз айткан маселе да албетте биринчи орунда турат. Мен "Бир Бол" партиясы менен бекер жерден бирге болоюн деген жокмун. Анткени, бул партияда элге белгилүү күчтүү кадрлар арбын, бул партиянын жетишкендиги экенин баса белгилеп айта кетишим керек.

Негизинен мен жүрөгүмө жакын кесип болгон сот системасынын бүгүнкү абалына кайдыгер карагым келбейт. Буйруса, алдыда Жогорку Кеңештин депутаты болуп шайланып келе турган азыркы талапкерлер ушул сот системасын жакшыртууга, судьяларга толук мүмкүнчүлүктөрдү, шарттарды түзүп берүүгө көңүл бурушу керек. Кадыр-барктуу, күчтүү сот системасы орноюнча, күчтүү мамлекет боло албайбыз. Кандай гана реформатор болбосун, ал негизги реформаны сот системасынан баштаса, анда мамлекетте укук жана тартип маселеси бекем болот. Алдыдагы шайлообуз тынч өтсүн. Эл өзү жактырган, өз каалаган партияларды тандап алат деген ойдомун. Элибизде ар дайым тынччылык, токчулук жана жетишкендик болуп турсун!

Маектешкен
Айбек Шамшыкеев

